

Обобщены научные взгляды на экономическую природу финансового механизма социального страхования и обоснован новый подход к раскрытию понятия "финансовый механизм социального страхования". Согласованно взаимодействие элементов финансового механизма социального страхования.

Социальное страхование, финансовый механизм социального страхования, финансовые методы, финансовые рычаги, финансовые инструменты.

Overview scientific views on the economic nature of the financial mechanism of social insurance and reasonably new approach to disclosure the term "financial mechanism of social insurance," agreed the interaction of elements of the financial mechanism of social insurance.

Social insurance, financial mechanism of social insurance, financial methods, financial leverage, financial instruments.

УДК 336.27 (477):336.001.25

ОЦІНКА СТАНУ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ УКРАЇНИ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ФІНАНСОВУ БЕЗПЕКУ

І.С. Маринкевич, аспірант*

Проведено оцінку сучасного стану та тенденцій державного боргу. Проаналізовано динаміку та структуру боргових зобов'язань за 2004-2013 рр. Побудовано регресійну модель залежності державного боргу від валового внутрішнього продукту, податкових надходжень та валової доданої вартості.

Державний борг, внутрішній державний борг, зовнішній державний борг, управління державним боргом.

Державний борг є невід'ємною частиною фінансової системи будь-якої країн світу. Нині у переважній більшості держав спостерігається тенденція до зростання обсягів боргових зобов'язань (рис. 1).

Великі розміри державного боргу України, а також, відповідно, зростання витрат на його обслуговування стають основним тягарем для державного бюджету та загрожують фінансовій безпеці.

Тому, вирішення питань щодо швидких темпів зростання державного боргу, неефективності його структури, раціонального використання, удосконалення механізму управління державними боргом є дуже актуальними.

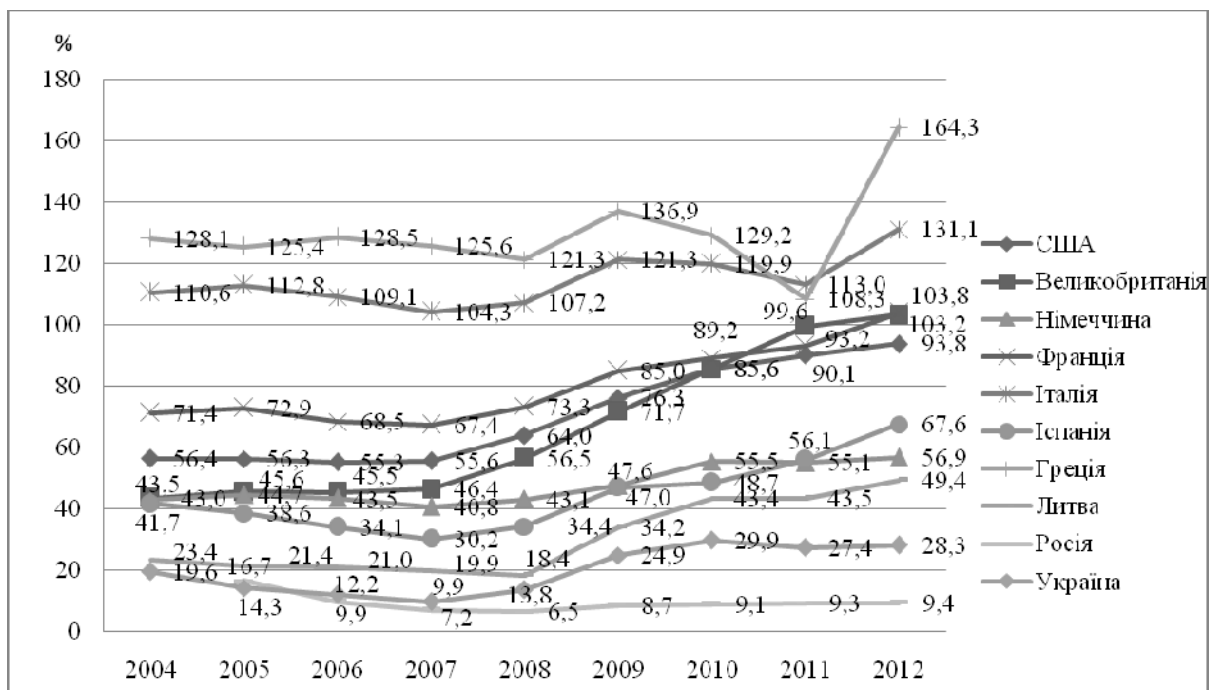
---

* Науковий керівник – кандидат економічних наук, доцент А.Г. Борщ

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми фінансової безпеки й обсягів державного боргу розглядали в наукових працях такі вітчизняні вчені: М.М. Єрмошенко, А.І. Сухоруков, О.Д. Василик, Т.Д. Вахненко та ін.

Мета дослідження – оцінка стану та тенденцій державного боргу в Україні та його впливу на фінансову безпеку країни.

Виклад основного матеріалу. Статистика засвідчує, що більшість країн світу мають значну залежність від зовнішніх запозичень. За інформацією Світового банку максимальний державний борг належить США – 15 трлн 930 млрд дол. Також вагомими обсягами запозичень мають європейські країни, серед яких Велика Британія, Франція, Німеччина. Обсяги українських запозичень становлять 135 млрд дол. і це 39 місце у світі, яке ми займаємо між Казахстаном та Катаром [6].

Рис. 1. Державний борг окремих країн світу у відсотках до ВВП, (2004-2012 рр.)

Джерело: сформовано за даними Світового банку [6]

Згідно з Бюджетним кодексом України державний борг – загальна сума заборгованості держави, яка складається з усіх випущених і непогашених боргових зобов'язань держави, включаючи боргові зобов'язання держави, що вступають у дію в результаті виданих гарантій за кредитами, або зобов'язань, що виникають на підставі законодавства або договору [1].

Обсяг та структура державного боргу України за останні роки суттєво змінилася (див. таблицю). Масштабне використання українськими компаніями іноземних кредитних ресурсів призводить до залежності національної економіки від кон'юнктури світового ринку капіталу та дисбалансів світової економіки.

**Динаміка та структура державного боргу України
протягом 2004-2013 рр.**

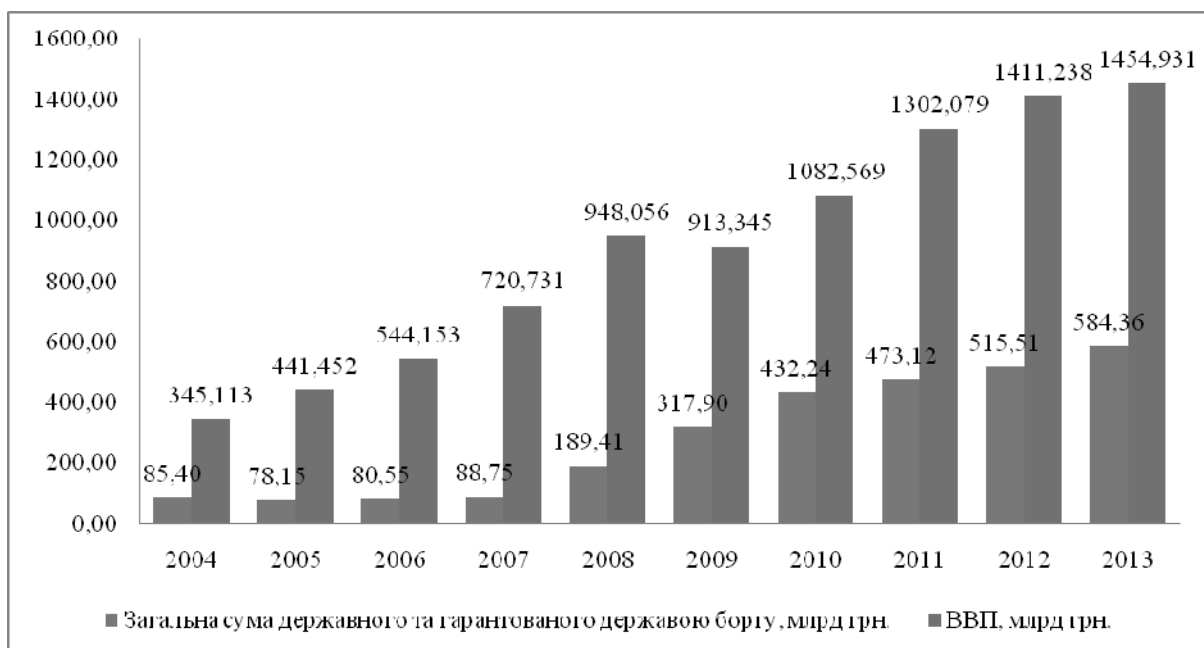
Показник	Роки									
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Загальна сума державного та гарантованого боргу, млрд грн.	85,40	78,15	80,55	88,75	189,41	317,90	432,24	473,12	515,51	584,36
Державний борг:	67,68	63,14	66,11	71,30	130,69	227,00	323,48	357,27	399,22	480,22
-внутрішній борг	20,95	19,19	16,61	17,81	44,67	91,07	141,66	161,47	190,30	256,96
-зовнішній борг	46,73	43,96	49,51	53,49	86,02	135,93	181,81	195,81	208,92	223,26
Гарантований державою борг:	17,72	15,00	14,43	17,45	58,72	90,91	108,76	115,85	116,29	104,14
-внутрішній борг	0,001	0,001	0,001	1,001	2,001	14,06	13,83	12,24	16,21	27,13
-зовнішній борг	17,71	15,00	14,43	16,45	56,72	76,85	94,93	103,61	100,08	77,01
Загальна сума державного та гарантованого державою боргу, %	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
Державний борг:	79,26	80,80	82,08	80,34	69,00	71,40	74,84	75,51	77,44	82,18
- внутрішній борг	30,96	30,39	25,12	24,98	34,18	40,12	43,79	45,19	47,67	53,51
-зовнішній борг	69,04	69,61	74,88	75,02	65,82	59,88	56,21	54,81	52,33	46,49
Гарантований державою борг:	20,74	19,20	17,92	19,66	31,00	28,60	25,16	24,49	22,56	17,82
-внутрішній борг	0,006	0,007	0,007	5,736	3,408	15,469	12,714	10,566	13,940	26,051
-зовнішній борг	99,99	99,99	99,99	94,26	96,59	84,53	87,29	89,43	86,06	73,95

Джерело: сформовано за даними Міністерства фінансів України [4]

До основних причин швидкого зростання державного боргу України належать: значні обсяги бюджетного дефіциту; необхідність збільшення валютних резервів для забезпечення стабільності національної грошової одиниці; залежність від імпорту енергоносіїв; потреби технічного переозброєння більшості галузей національної економіки.

Аналіз динаміки державного боргу свідчить про наростаючі темпи приросту величини державного боргу в Україні. Стрімкий процес динамічного зростання державного боргу почався у період фінансової кризи з 2008 року. Це відбулося внаслідок різкого коливання курсу національної грошової одиниці до іноземних валют, збільшення обсягів випуску облігацій внутрішньої державної позики та отримання першого траншу позик МВФ для оздоровлення економіки. У структурі державного боргу за всі роки зовнішній борг переважає над внутрішнім, і тільки в 2012 та 2013 роках їх співвідношення стає більш наближеним, що є досить позитивною тенденцією.

Графічне зображення зростання державного та гарантованого державою боргу і ВВП зображено на рис. 2.

Рис. 2. Загальна сума державного та гарантованого державою боргу і ВВП, млрд грн.

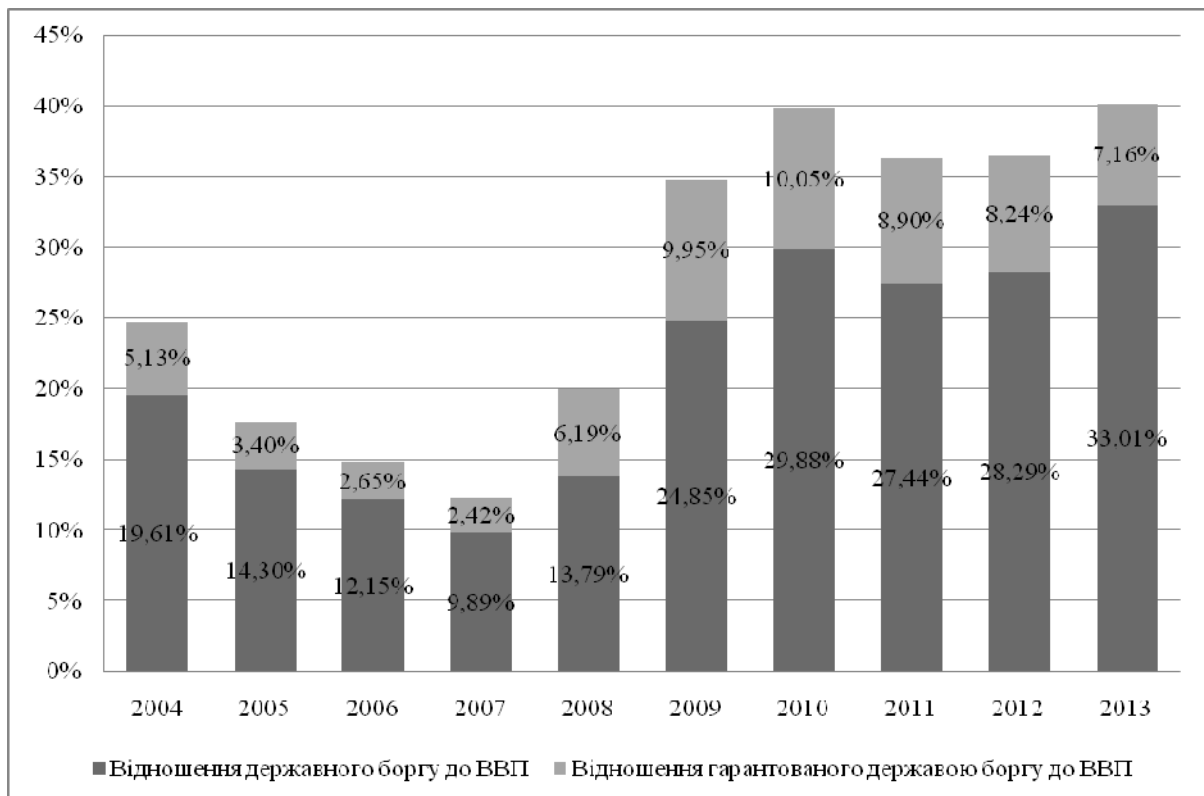
Джерело: побудовано за даними Міністерства фінансів України [4]

Тягар державного боргу визначається не стільки абсолютним обсягом боргу, скільки його відношенням до валового внутрішнього продукту (рис. 3).

Якщо державний борг зростає швидше ніж зростає валовий внутрішній продукт, то обслуговування державного боргу здійснюється за рахунок накопичення і споживання, тобто за рахунок зниження життєвого рівня населення.

Коли державний борг зростає в умовах припинення зростання ВВП або його падіння, то наслідки для країни-боржника можуть бути більш негативними. Накопичення боргів з року в рік може призвести до поступового сповзання країни в боргову кабалу й навіть до втрати економічної незалежності і дефолту.

Фахівці визначають рівні боргу відносно ВВП, які є безпечними для країни та загрожують її дефолтом, для України він складає близько 35% від ВВП. Відповідно до законодавства за Бюджетним кодексом України величина основної суми боргу не має перевищувати 60 % фактичного річного ВВП. Безпечний рівень боргу – це такий рівень, при якому держава може своєчасно і в повному обсязі виконувати свої боргові зобов'язання без проведення їх реструктуризації чи оголошення дефолту, а також здійснювати державні запозичення за прийнятними відсотковими ставками.

Рис. 3. Державний борг України у відсотках до ВВП країни, (2004-2013 рр.)

Джерело: побудовано за даними Міністерства фінансів України та Державного комітету статистики [3,4]

Обсяг державного боргу та його структура значною мірою визначають рівень боргового навантаження та стан платоспроможності держави.

За оцінками агенції Credit Markets Analysis (CMA) Україна входить до першої десятки країн світу за ймовірністю дефолту, займаючи 6-те місце в рейтингу проблемних боржників після Греції, Кіпру, Аргентини, Пакистану

та Венесуели. Ймовірність дефолту в Україні протягом наступних 5 років оцінюється її фахівцями на рівні 40 % [5].

Також проведено оцінку впливу зростання державного боргу на економічний розвиток країни. В якості агрегуючого показника використано державний борг. На основі статистичних даних НБУ, Міністерства фінансів України та Державної служби статистики за 2004 – 2013 рр. було побудовано регресійну модель залежності державного боргу від валового внутрішнього продукту, податкових надходжень та валової доданої вартості.

У результаті отримано таке рівняння регресії:

$$y = -211,503 + 5,512 x_1 - 2,274 x_2 - 4,427 x_3,$$

$$R = 0,96,$$

$$R^2 = 0,92,$$

де y – державний борг, млрд грн.;

x_1 – валовий внутрішній продукт, млрд грн.;

x_2 – податкові надходження, млрд грн.;

x_3 – валова додана вартість, млрд грн.

R – коефіцієнт кореляції,

R^2 – коефіцієнт детермінації.

Ця модель описує зв'язок між державним боргом, як залежною величиною, та валовим внутрішнім продуктом, податковими надходженнями, валовою доданою вартістю, як незалежними змінними. Результат розрахунків свідчить про таку залежність: зростання ВВП на 1 млрд грн. призведе до зростання державного боргу на 5,5 млрд грн.; при збільшенні податкових надходжень на 1 млрд грн. рівень державного боргу зменшиться на 2,3 млрд. грн.; зростання валової доданої вартості на 1 млрд грн. призведе до зменшення державного боргу на 4,4 млрд грн.

До зміни державного боргу також приводять інші показники, які не були включені до аналізу, це такі як, сальдо платіжного балансу, залежність валютного курсу гривні від світових валют, залежність від імпорту енергоносіїв, необхідність збільшення золотовалютних резервів тощо.

Існуючі боргові проблеми держави потребують удосконалення боргової політики України та побудови дієвої системи управління державним боргом. В основі цього має бути покладено заходи, що стосуються удосконалення нормативно-правового забезпечення, коротко- та середньострокові орієнтири управління державним боргом, інструменти радикального підвищення ефективності інвестиційної складової бюджетних видатків та стратегічні завдання переорієнтації боргової політики, зменшення боргового тягаря та розвитку альтернативних, непозичкових інструментів фінансування бюджетних видатків [2].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Розглянуті показники стану державного боргу засвідчили швидке зростання його обсягів що спричиняє негативний вплив на соціально-економічне становище у державі та її фінансову безпеку. Виявлена пряма залежність між зростанням державного боргу, ВВП, податковими надходженнями та валовою доданою вартістю України. Постає гостра проблема у перегляді

напрямів використання фінансових ресурсів, які залучаються у вигляді кредиту, з метою його спрямування на більш ефективні напрями та одночасним посиленням контролю за його цільовим використанням.

Подальші дослідження будуть спрямовані на удосконалення методики оцінки стану державного боргу.

Список літератури

1. Бюджетний Кодекс України: за станом на 08.07.2010 № 2456-VI (із змінами і доповненнями) [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
2. Карапка О. Управління державним боргом України [Електронний ресурс] / О. Карапка – Режим доступу: <http://www.stelmaschuk.info/internet-conference/announced-internet-conference/onferencia-3-02-2012/49-article-onferencia-23-02-2012/171-2012-03-27-18-59-29.html>.
3. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>.
5. CMA Global Sovereign. Credit Risk Report. – 2012. – 3rd Quarter [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cmavision.com>.
6. World Trade Indicators 2010 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://info.worldbank.org>.

Проведена оцінка сучасного стану та тенденцій державного боргу. Проаналізована динаміка та структура боргових зобов'язань за 2004-2013 рр. Побудована регресійна модель залежності державного боргу від валового внутрішнього продукту, податкових надходжень та валової доданої вартості.

Государственный долг, внутренний государственный долг, внешний государственный долг, управление государственным долгом.

Evaluated the current state and trends of public debt. Analyzed the dynamics and structure of debt for years 2004-2013. Constructed regression model of depending government debt from the gross internal product, tax revenue and of gross value added.

Public debt, domestic public debt, external public debt, public debt management.